

СПЕЦИФІКА ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЛЬЩІ

Мирослава Кавецька

Люблінський Католицький університет Іоанна Павла II

Зосереджено увагу на особливостях викладання української мови в Польщі, впливі політичної ситуації і статусу української мови в Україні на специфіку поширення українознавчих студій за кордоном.

Ключові слова: українська мова як іноземна, специфіка викладання, підручники, словники, розмовники.

Специфіка викладання української мови в Польщі тісно пов'язана з особливим становищем української культури в польській державі, історією взаємних польсько-українських зв'язків і наявністю в Польщі української діаспори, яка, однак, не є формальною еміграцією, а середовищем українських автохтонів, що жили на землях польсько-українського прикордоння і в результаті історичних процесів стали громадянами Польщі. Усі ці згадані чинники вплинули на своєрідний статус української мови.

У післявоєнний час, до початку 90-х років ХХ ст., коли діаметрально помінялася політична ситуація в Центрально-Східній Європі, українську мову в Польщі викладали лише в одному академічному осередку. У 1953 році у Варшавському університеті відкрито кафедру української філології, яку очолив проф. Пшемислав Зволінський. Спроби відкрити такі самі дисципліни в інших університетах (наприклад, Краківському чи в Університеті Кюри-Склодовської в Любліні) не мали успіху, бо не сприяла тому ні польська держава, ні Українська Радянська Соціалістична Республіка. Звісно, така ситуація була пов'язана з політичними умовами, передусім з колоніальним становищем української культури в самому Радянському Союзі, через що Україна не могла відповідно сприяти популяризації своїх культурних надбань у світі та розвивати ділових контактів з українською діаспорою. Зрештою, становище української мови в самій УРСР було дуже важким.

Українську культуру в той час трактували в Польщі як другорядну і меншевартисну. Чималий вплив на це мала політика комуністичної влади в Польщі, яка формувала негативний стереотип українця через підсилювання і демонізування пам'яті про польсько-українські воєнні конфлікти. Для польсько-українського міжкультурного спілкування це були вирішальні чинники, що знаходило віддзеркалення також у позиції, яку займали українознавчі студії. До 90-х років ХХ ст. майже не виходили українознавчі підручники, словники. Винятком може бути українсько-польський словник Грабця і Зволінського [11]. Вивчення мови базувалося на художній літературі, яка була доступна з Радянського Союзу, і на українсько-російських словниках, підручниках чи розмовниках (доволі недоступних). Українська філологія була тісно переплетена з російською, бо курс останньої був обов'язковий для студентів україністики. У цей час склався стереотип непридатності української мови для спілкування, адже в

Україні можна було комунікувати російською. Тому студентами україністики ставали здебільшого українські автохтони з Польщі, які хотіли вивчати українську з уваги на своє походження, а це зводило україністику на рівень герметичної дисципліни, яка функціонує лише у вузькому українському контексті.

На початку 90-х років, коли Україна стала незалежною державою, з'ясувалося, що в Польщі існує замовлення на українську мову, і це стало дуже сильно відчутним: попри майже сорокалітню діяльність варшавської україністики, не вистачає викладачів мови і немає відповідно забезпеченої матеріально-технічної бази для викладання цієї мови. Одночасно прийшов момент звільнення від тиску російської культури в Польщі, через що замовлення на навчання російської мови стало набагато меншим, отже, і російські філологи в Польщі переживали кризу. Намагаючись поширити свою освітню пропозицію, вони відкривали україністичні спеціальності. Так виникли відділи україністики у Щеціні, Ольштині та Вроцлаві. Оскільки не вистачало спеціалістів з української мови, для викладання запрошували філологів з України.

Дещо іншою була ситуація в Кракові, де традиція українознавчих студій сягала ще довоєнних часів, тут існувало середовище, яке навіть в часах комуністичної системи, у тіні русистики вело українознавчі дослідження: проф. Ян Янів, Веслав Вітковський, Ришард Лужни. Останній разом з місцевими науковими колами (проф. Михайлом Лесівим) створив 1982 року в Любліні при Люблінському Католицькому університеті спершу Заклад досліджень візантійсько-слов'янської культури, а відтак, як тільки дозволила на це політична ситуація, тобто у 1989 р., секцію слов'янської філології, яка складалася з трьох відділів: білоруського, російського і українського. Фактично це була після варшавської україністики друга українська філологія в Польщі. Потім уже відкрилися такі самі студії в Кракові, у Любліні в Університеті Марії Кюрі-Склодовської, в Ольштині, Вроцлаві, Щеціні та в інших осередках. Зараз існує кільканадцять одиниць університетського рівня, в яких викладають українську мову як іноземну. Порівняно зі ситуацією перед 1989 роком це радикальна зміна, яка засвідчує, що статус української мови в Польщі змінився. Склад студентів польських україністик є найкращим доказом цього. Оскільки спочатку переважали тут студенти українського походження, зараз здебільшого це поляки, які вивчають українську мову, вважаючи, що її знання буде корисним для здобуття в майбутньому праці – не тільки як перекладача, але також як торговця, підприємця, екскурсовода, зрідка вчителя. Без сумніву, посприяла цьому Помаранчева революція в Україні, але передусім – той факт, що українська мова стала мовою державною, отже, мовою офіційного спілкування. З цього випливає, що відновлення української мови як загальнонаціональної в самій Україні сприяло підвищенню її статусу за кордоном.

Однією з великих проблем, перед якою опинилися українські філологи в Польщі після 1989 року, був дефіцит відповідних матеріалів, підручників, словників і художніх творів, потрібних для навчання. Вивчення мови базувалося на традиційних граматико-перекладних і текстуально-перекладних методах, а матеріалом служили тексти художньої літератури і доступні газети. Використовували доступні підручники української мови для росіян і російсько-українські розмовники, наприклад Т.І. Панько, Ю.А. Тамбовцева [3]. Це, однак, лише до певної міри сприяло розвитку мовної компетенції студентів. Необхідним був контакт з живим мовленням, а це ставало можливим через використання в практиці навчання мови носіїв з України. І якщо була можливість, такі особи ставали лекторами в польських університетах.

Попри це, необхідним стало підготувати підручник для навчання української мови поляків. Перший такий підручник *Вивчаємо українську мову* був укладений в Люблінському Католицькому університеті Іриною Гук і Мирославою Кавецькою і вийшов 1994 року [7]. Він був розрахований на два семестри занять для початківців з викладачем. Це була перша такого типу праця в Польщі, і, звісно, неможливо було уникнути різних методичних і мовних помилок. Обидві авторки, випускниці української філології Варшавського університету, не мали ще потрібного досвіду викладання української мови як іноземної і не до кінця усвідомлювали всі мовні труднощі, що випливали з мовної польсько-української інтерференції, на що, зокрема, слід було звернути увагу. Головний акцент у підручнику було покладено на спілкування в різних життєвих ситуаціях, а лексичний матеріал підсилено основним курсом граматики. Попри всі слабкі моменти, підручник виконав своє завдання, передусім тому, що базувався на сучасному мовному матеріалі (авторки в першій частині самі склали тексти і діалоги). Недавно вийшло друге його видання.

Другим підручником для навчання української мови в Польщі був виданий видавництвом „Wiedza Powszechna” 1996 року самовчитель української мови авторства Івана Співака [12]. Цей гарний підручник, який призначений для всіх охочих вивчати українську мову самостійно або з допомогою вчителя, вміщає основні лексичні, орфографічні і граматичні відомості. Іван Співак довгі роки був учителем української мови в українському ліцеї в Лігніці, що позначилося на специфіці книжки і через що акцент на українській мові як іноземній в ній є другорядним.

Протягом останніх кільканадцяти років прогалина у сфері підручників і матеріалів для навчання української мови в Польщі повільно, але систематично заповнюється. Чималу участь у тому беруть викладачі з України, але наполегливо працюють також польські вчителі-лектори. З-посеред різних книжок, які вийшли друком протягом останнього десятиліття, варто назвати хоча б: розмовники Божени Зінкевич-Томанек, Галини Стрельчук і Ольги Кам'яної [15]; Тетяни Голинської, Аліни Вуйцік і Ельжбети Васяк [6]; Збігнева Ландовського [9], словники Анатолія Івченка [8], Станіслава Домагальського [5], граматики і підручники Михайла Лесіва [10], Зінкевич-Томанек [14], Олега Белея [1].

Викладачі користуються також доступними і гарними посібниками, які видають в Україні з думкою про іноземців. Тут маю на увазі передусім посібник Богдана Сокола *Вчимося розмовляти українською* [4] чи Валентини Головки і Лариси Паламар *Українська мова. Посібник для іноземців* [2]. Тобто систематично збільшується база для навчання мови, але не вистачає таких посібників, які б свою увагу зосереджували на специфіці навчання української мови в польському мовному оточенні. Хоча академічне середовище усвідомлює необхідність враховувати цю специфіку в процесі навчання.

Вдалою спробою заповнити дефіцит у цій сфері був виданий у 2003 році *Українсько-польський синтаксичний словник* авторства Маріана Юрковського і Ореста Співака [13], який описує синтаксичні норми української мови в зіставленні з польською. У вступі до словника автори наголошують: „Престиж і значення української мови поволі зростає, що веде до збільшення зацікавлення нею за кордоном. Вивчення української в Польщі має свою специфіку, яка є результатом схожості обох мов. Багато слів і граматичних форм є тотожних, що, без сумніву, сприяє процесові навчання.

Однак у сфері синтаксису і українці, які вивчають польську мову, і поляки, які вивчають українську, дуже часто створюють мовні кальки. Щодо української мови ситуацію додатково ускладнює наявність в ній помилкових російських конструкцій... Лише словник має заповнити прогалину, наявну від багатьох років серед цього типу публікацій” [13: 7–8].

Інше коло проблем, пов’язаних з викладанням української мови в Польщі, стосується українського автохтонного середовища (ми про це скажемо тут тільки сигнально). Навчання мови проводиться в кількох загальноосвітніх ліцеях і початкових школах, а також у пунктах навчання, розсіяних по всій Польщі. Основна проблема, яка виникає в цій сфері, не стільки пов’язана з якістю навчання, посібниками і мовною інтерференцією (хоча і тут не бракує проблем), стільки з питанням, як, навчаючи української літературної мови, не втратити знання місцевого діалекту і специфіки культурної традиції українців з Польщі. Поки що це відкрите питання і хтосьна чи легко можна знайти на нього відповідь.

Спектр використання української мови в Польщі постійно розширюється, зростає кількість громадян України, які оселяються в Польщі і яким необхідно скористатися послугами компетентних перекладачів, розвиваються ділові контакти між підприємцями, політиками, органами місцевого самоврядування і культурними та науковими установами, через що потреба людей, які вільно володіють мовою, збільшується. Однак у таких контактах слід враховувати не лише мовну і мовленнєву компетенцію, але й соціокультурну. Звісно, елементи культурно-країнознавчих знань завжди були наявні в процесі навчання мови, але їм не приділяли відповідної уваги.

Зараз у процесі навчання української мови в Польщі переважає традиційний метод навчання, який базується на вивченні граматичних правил і лексики та прищепленні навичок читання літератури. Але для засвоєння української мови польськими студентами застосовують сучасні методи. По-перше, навчання починає орієнтуватися на комунікацію, завдяки чому мінімалізуються проблеми, що впливали із розходжень між розмовними і зразковими літературними формами, а студенти реально використовують мову. По-друге, великого значення набуває лінгвокраїнознавчий підхід, що сприяє сприйняттю мовлення з погляду носіїв мови. Перешкодою в реалізації цього є брак (а може, й недоступність) відповідних посібників і семінарів, які б проводили в Україні для викладачів української мови за кордоном і які б підвищували мовну компетенцію самих вчителів та поширювали знання про країну та її культуру. Зараз найосновнішим джерелом знань залишається мережа Інтернет.

-
1. *Белей О.* Розмовляєте українською? Підручник української мови. – Wrocław, 2006.
  2. *Головко В., Паламар Л.* Українська мова: Посібник для іноземців. Advanced Ukrainian K., Conversation., 2002.
  3. *Панько Т.И., Тамбовцев Ю.А.* Русско-украинский разговорник. – Львів, 1991.
  4. *Сокіл Б.* Вчимося розмовляти українською. – Львів, 2004.
  5. *Domagalski S.* Słownik biznesu ukraińsko-polski, polsko-ukraiński. – Warszawa, 2002.
  6. *Hołyńska T., Wójcik A., Wasiak E.* Mini-rozmówki ukraińskie. – Warszawa, 2006.
  7. *Huk I., Kawecka M.* Вивчаємо українську мову: Podręcznik do nauki języka ukraińskiego. – Lublin, 1994.

8. *Iwczenko A.* Słownik ukraińsko-polski. – Lublin, 2006.
9. *Landowski Z.* Jak to powiedzieć po ukraińsku. – Warszawa, 2005.
10. *Lesiów M.* Шкільна граматика української мови. – Warszawa, 1995.
11. Słownik ukraińsko-polski / Za red. S. Hrabca, P. Zwolińskiego. – Warszawa, 1957.
12. *Śpiwak J.* Podręcznik do nauki języka ukraińskiego. – Warszawa, 1996.
13. *Śpiwak O., Jurkowski M.* Ukraińsko-polski słownik syntaktyczny. – Warszawa, 2003.
14. *Zinkiewicz-Tomanek B.* Gramatyka współczesnego języka ukraińskiego. Morfologia, składnia. – Kraków, 2007.
15. *Zinkiewicz-Tomanek B., Strelczuk H., Kamianaja O.* Rozmówki polsko-ukraińskie. – Kraków, 1992.

THE PECULIARITIES OF TEACHING UKRAINIAN IN POLAND

Myroslawa Kawecka

John Paul II Catholic University of Lublin

This article focuses on the peculiarities of teaching Ukrainian in Poland. It analyzes the influence of both the political situation and status of the Ukrainian language in Ukraine on the unique enterprise of increasing the number of centers for Ukrainian studies abroad.

Key words: Ukrainian as a foreign language, specific of teaching, text-books, dictionaries, phrase-books.